

Yayın Geliş Tarihi: 13.08.2020

Yayına Kabul Tarihi: 12.11.2020

Online Yayın Tarihi: 31.12.2020

http://dx.doi.org/10.16953/deusosbil.779908

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi

Cilt: 22, Sayı: 4, Yıl: 2020, Sayfa: 1447-1464

ISSN: 1302-3284 E-ISSN: 1308-0911

Araştırma Makalesi

BUDDHİST METİN CĀTAKALARIN İNTİZAR HÜSEYİN'İN ÖYKÜCÜLÜĞÜNE YANSIMALARI: KAPLUMBAĞA ÖYKÜSÜ

Esra KÖKDEMİR*

Davut ŞAHBAZ**

Öz

Buddhizm¹, Hint-Alt kıtasında MÖ 6. yüzyılda ortaya çıktığı ilk dönemde öğretisi tamamen Hindistan'a özgü saf bir Hint öğretisidir. Hinduizm'in baskın yapısına rağmen Hindistan'da kabul görüp, felsefi ve dini anlamda yaşam biçimi olmaya başladıktan sonra Buddhism, öncelikle Asya'da ardından Batılı coğrafyalarda yayılmış, buradaki kültürleri derinden etkilemiş ve aynı zamanda bu kültürlerden etkilenmiştir. Gautama Buddha'nın doğum hikâyeleri olarak bilinen ve özünde benlik arayışındaki insanın ve toplumun ahlaki ve etik açıdan gelişmesi ve zamanın döngüsellğine dayalı yaşam kuramının özümsebilmesi için temel öğretileri içeren Cātakalar, Buddhism'in bu farklı dinler ve kültürler üzerindeki etkililiğine hizmet eden en önemli anlatılardandır.

Hindistan'da doğan ve bu ülkenin 1947 yılında bölünüp Pakistan'ın kurulmasıyla, Hindistanlı Müslümanların birçoğu gibi Pakistan'a göç eden İntizar Hüseyin, ilk dönem eserlerinde bu acılı bölünmenin yansımalarına yer verse de, ilerleyen dönemlerde destanlara ilgi duymuştur. Yazar bu dönemin ertesinde, Hindistan kültürüne ait yerel anlatıları inceleyerek kendisine has sürrealist ve sembolik temalar içeren, destansı bir öykü anlayışı geliştirmiştir. İntizar Hüseyin'in Hint kültüründe etkilendiği en önemli masalsi anlatılardan biri de Buddhist Cātaka anlatıları olmuştur. Yazar, Cātaka anlatılarında geçen olay ve

---

Bu makale için önerilen kaynak gösterimi (APA 6. Sürüm):

Kökdemir, E., Şahbaz, D. (2020). Buddhist metin Cātakaların İntizar Hüseyin'in öykücülüğüne yansımaları: Kaplumbağa Öyküsü. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22 (4), 1447-1464

* Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Hindoloji Anabilim Dalı. ORCID: 0000-0002-3339-0071, ekokdemir@ankara.edu.tr

** Arş. Gör. Dr. Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Urdu Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı. ORCID: 0000-0002-0236-2908, dsahbaz@ankara.edu.tr

¹ Bu çalışmada; Sanskrit dili kökenli Buddhism, Buddha ya da Buddhist gibi terimsel sözcüklerin aslına sadık kalmarak orijinal yazımları tercih edilmiştir. İlgili sözcükler dilimize Budizm, Buda ya da Budist şeklinde aktarılsa da bu durum Sanskrit dili fonetiği kuralları gereği hatalı yazılmaktadır.

karakterleri bir takım tematik ve teknik değişikliklerle kendi öykülerine taşımış, böylelikle gerek Urdu edebiyatında gerekse Hint edebiyatında oldukça özel ve yeni bir tarzın gelişimine katkıda bulunmuştur. Bu çalışmada, Cātaka anlatılarının yansımaları karşılaştırmalı metinler aracılığıyla incelenmiş ve Urdu öyküsünün gelişiminde Hindistan kültür ve medeniyetinin önemine dair bilgiler sunulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İntizar Hüseyin, Buddha, Buddhizm, Cātaka, Hindistan-Pakistan

REFLECTIONS OF BUDDHIST TEXT CĀTAKAS ON THE STORY OF INTIZAR HUSSAIN: STORY OF THE TURTLE

Abstract

Buddhism has been a definitely Indian doctrine when in the first period it emerged in the Indo-subcontinent during the 6th century BC. Despite the dominant structure of Hinduism, after Buddhism has been accepted in India and started to be a way of life in a philosophical and religious sense, firstly spread in Asia and then in Western geographies. It also deeply affected these cultures and influenced by these cultures. Known as Gautama Buddha's birth stories, the Jātakas, which contain basic teachings for the moral and ethical development of human and society in search of self and to assimilate the theory of life based on the cyclicity of time, are among the most important narratives serving the functioning of Buddhism's effectiveness on these different religions and cultures.

Intizar Hussain, who was born in India and migrated to Pakistan after the division of this country in 1947 and the establishment of Pakistan, like many of the Indian-Muslims from India, even reflected sufferings of this painful division in his early works, interested in epics in his following years. The author, after this period, developed an epic understanding of the story with its own surrealist and symbolical themes, by examining local narratives of Indian culture. Intizar Hussain influenced one of the most important fairy-tale narratives in Buddhist Jātaka narratives in Indian culture. The author took the events and characters in the Jātaka narratives to his own stories through a number of thematic and technical changes, thus contributing to the development of a very special and new style in both Urdu literature and Indian literature. In this study, the reflections of the Jātaka narratives on the short story of Intizar Hussain called the Turtle were examined by comparative with texts, and tried to information about the importance of Indian culture and civilization in the development of the Urdu story.

Keywords: Intizar Hussain, Buddha, Buddhism, Jātaka, India-Pakistan.

GİRİŞ

Buddhizm'in merkezinde yer alan Siddhārtha Gautama Buddha (MÖ 563-483) yaşamı boyunca Hindistan'da bulunmuş, bu toprakları gezmiş ve öğretisini de yine ilk olarak bu kıtanın topraklarında anlatmaya, aktarmaya çalışmıştır. Buddha'nın anlatmak ve öğretmek istediği felsefi düşüncesi, kendisinin gençlik dönemine ait hikâyeler olarak bilinen ve Buddha'nın geçmiş yaşamlarına dair anekdotları içeren Cātaka metinleri içinde de birçok motifi ile yer almıştır. *Buddhizm*

Sözlüğünde (2017); “Cātaka (Pāli Cātaka, İng. Jātaka), “Bodhisatta Öyküleri” veya Buddha’nın önceki yaşamının masalları olarak geçer. Bunlar, sayıları 550’yi² bulan masallardır ve *Khuddakanikā* metinlerine dâhil edilmişlerdir. Buddha aydınlanmaya kavuşana kadar bir Bodhisatta olarak yaşam sürmüştür. Bir başka ifadeyle aydınlandığı halde diğer insanların iyiliği için bu dünyadan gitmemiştir. Bütün masallar onun bu aşamadaki haliyle ilişkilidir ve hepsi de ‘filancanın zamanında Bodhisatta, falancanın karnında yeniden doğmuştu’ diye başlar. Buddhistler geleneğe uyarak böyle peri masalı veya hayvan masalı tarzında masallar uydurmak zorunda kalmışlardır. Cātakaların büyük bir kısmı, Hintlilerin çok sevdiği düzyazı ve şiir karışımı şeklindeki bir formla kaleme alınmıştır. Eserin tamamı 22 bölümdür (nipāta) ve birinci bölümde 150 masal vardır. Eserde masal sayısı azalıp mısra sayısı artarak devam eder. Bazı Cātakalar MÖ 3.-2. yüzyıllara varan eskiliğe sahiptirler. Bunları Bharhut ve Sançi’deki Buddhist stüpların toranalarındaki (kapı) süslemelerde yer almış olmalarından anlaşılabilir. Daha sonra yazılan çok sayıdaki düz masallar ise milattan sonrasına aittir. Acanta mağaraları duvarlarında ve Buddhizm’e ait benzeri yerlerde, çok sayıda karşımıza çıkan duvar resimlerinin konuları da çoğunlukla Cātakalar’dan alınmıştır. Cātaka, Eski Uygur Türkçesi’nde “Çatik” ya da “Çadak” (Kaya, 2017, ss. 57-58)” olarak da tanımlanmaktadır.

Cātaka metni Buddha’nın aydınlanmasından önceki yaşamlarında bir Bodhisatta iken, çeşitli varlıklar yoluyla bedenlendiği anlatılara göre sınıflandırılarak incelenmiştir. Cātaka eseri toplam 547 anlatıdan oluşmaktadır. Her bir Cātaka’daki anlatının ayrı bir ismi vardır. İsimler genellikle Bodhisatta’nın bedenlendiği varlıklara göre verilmiştir. Örneğin, hayvan olarak bedenlendiği 75 no.lu anlatıda, Bodhisatta bir balık formundadır. Bu nedenle anlatıda, Pāli dilinde balık anlamına gelen “maçcha” sözcüğü kullanılmış ve *Maçcha Cātaka* olarak isimlendirilmiştir. 375 no.lu anlatıda ise güvercin formunda olduğu için güvercin anlamına gelen “kapota” sözcüğü, Cātaka anlatısının başlığına *Kapota Cātaka* olarak eklenmiştir. İncelemeler sonucunda, Bodhisatta’nın; 83 defa ermiş, 58 defa hükümdar, 43 defa ağaç perisi, 26 defa öğretmen, 24 defa saray mensubu, 24 defa Brahman, 24 defa prens, 23 defa soylu kişi, 22 defa bilgin, 20 defa 124 Tanrı Sakka, 18 defa maymun, 13 defa tüccar, 12 defa zengin kişi, 10 defa geyik, 10 defa aslan, 8 defa kuğu, 6 defa çulluk, 6 defa fil, 5 defa tavuk, 5 defa ağaç perisi, 5 defa köle, 5 defa kartal, 4 defa at, 4 defa boğa, 4 defa Tanrı Brahma, 4 defa tavus kuşu, 4 defa yılan, 3 defa çömlekçi ve 1’er defa, kast dışı kişi, kuş, balık, fil sürücüsü, fare, çakal, karga, ağaçkakan, hırsız, domuz, köpek, kumarbaz, fakir, taş ustası, demirci, ifrit, öğrenci, kuyumcu, marangoz, ördek, kurbağa, berber, tavşan ve horoz olarak bedenlendiği tespit edilmiştir. Görüldüğü gibi, Bodhisatta bazen hayvan formunda

² Bu sayı bazı araştırmacılara göre 500 bazılarına göre ise 550 olarak verilmiştir. Ancak Pāli dilinde yazılmış orijinal Cātaka metninde ise bu sayı 547’dir. Rakamsal bu farklılığın, bazı anlatıların aynı başlıkla yeniden anlatıldığı ya da verilen Cātaka başlığının hemen altında başka bir Cātaka anlatısını kaynak gösterip öykünün aynı olduğuna vurgu yapılmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

bedenlenirken, bazen sıradan bir insan, bazen de tanrısal gücü olan bir varlık formunda bedenlenmektedir. Hangi formda bedenlenmiş olursa olsun, öyküler Buddhist öğretisini yaymayı amaçlamıştır. Hayvan formunda bedenlenmiş halinde ya da tanrısal gücü olan formdaki halinde bile öykünün sonunda öğreti dizelerini söyleyerek günlük yaşamda tedbirli ve akıllı davranmayı öğretmektedir. Bu kadar çeşitli bedenlenme yolunun seçilmiş olması Buddhizm felsefesinde yer alan *karma* inancından kaynaklanır. Çünkü *karma*; “eylem, hareket” anlamlarına gelir. Canlıların bu dünya yaşamındaki her türlü etki-tepki döngüsünü oluşturan işlerini anlatmaya çalışır. Bütün iyilik, kötülük, karşılık bulunacak durum *karma*'ya bağlıdır. Doğal olarak yeniden doğuşların da belirleyicisi olarak görülmüştür (Kaya, 2017, s. 108).

547 Cātaka içinde yaklaşık yüz on anlatı, Bodhisatta'nın hayvan formunda bedenlendiği örnekleri içermektedir. Buddhist öğretiyi hayvan formuyla anlatma amacıyla yazılmıştır. Bu amaç ahlaki ders verme niteliğindedir. Olaylar genellikle ormanda ya da nehir kenarında geçmektedir. Her ne kadar kahramanlar insan olmasa da duygu, davranış ve tutumları yönüyle kahramanlardan biri Bodhisatta'ya temsil etmektedir. Anlatının girişinde ve sonunda Bodhisatta'nın bedenlendiği hayvan türü belirtilmektedir. Bu hayvanlar genellikle maymun, balık, fil, aslan, tavus kuşu, geyik, kuş, köpek, kuğu, güvercin, öküz, antilop gibi Hindistan coğrafyasında yaşayan hayvan türleridir. Bazen olaylar ve kahramanlar olağanüstü özelliklere sahiptir. Öğretisini yaymayı amaçladığı bu anlatılar da, Bodhisatta ileri görüşlü, merhametli ve iyi kalpli bir hayvan formunda yer almaktadır. Fabl türüne örnek olan bu anlatılar Batı edebiyatı ürünleri olan Aisopos ve La Fontaine masalları ile de benzerlik göstermektedir.

Üç yüz elli dokuz anlatı, Bodhisatta'nın insan formunda bedenlendiği anlatıları içerir. Ancak bu anlatılarda Buddha sıradan bir insan değil, toplum içinde bir yeri olan; gerek mesleğiyle gerekse kralın en akıllı danışmanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Tüccar, dokumacı, kralın yardımcısı, sarayda bulunun din adamı, taş ustası, varlıklı bir ailenin çocuğu ya da aşağı kasttan doğan kişinin çocuğu olarak bedenlenmektedir. Bazı masallarda zengin bir ailenin çocuğu olarak doğarken (*Veluka Cātaka No. 43*), bazılarında ise, fakir bir ailenin çocuğu olarak doğduğundan (*Bandhanāgāra Cātaka No. 201*) bahsedilir. Bazen üst kasttan bir Brahmanın oğlu iken (*Mudulakkaṇa Cātaka No. 66*), bazen de aşağı kasttan bir kişinin oğlu olarak bedenlendiği (*Satadhamma Cātaka No. 179*) durumlar vurgulanır. Anlatılar içinde bu şekilde zıtlıklar kurularak dinleyicinin anlatıdan önemli dersler çıkarması beklenir. Bu anlatılar içinde dikkatimizi çeken en önemli unsur ise, mesleği, kastı, dini ne olursa olsun Bodhisatta'nın her zaman yön gösterici, ahlaki değerlere önem veren ve doğruyu bilen biri olarak gösterilmesidir.

Yaklaşık altmış öykü Bodhisatta'nın tanrısal varlık olarak bedenlendiği anlatıları içermektedir. Daha önce hayvan ve insan formlarında gördüğümüz Bodhisatta'nın bu anlatılarla birlikte ilk defa tanrısal bir varlık olarak bedenlendiğini

görmekteyiz. Başlarda ağaç perisi formunda gördüğümüz Bodhisatta, daha sonraki anlatılarda su perisi (*Kāka Cātaka No. 146*) ve gök perisi (*Puppharatta Cātaka No. 147*) formlarına da girmiştir. Tanrısal özellikler yüklenen bahsi geçen peri formlarıyla birlikte bazen de doğrudan tanrı özelliği taşıyan Sakka formuyla da (*Keḷisīla Cātaka No. 202, Kāmanīta Cātaka No. 228, Migapotaka Cātaka No. 372, Viḡhāsa Cātaka No. 393*) karşımıza çıkmaktadır. Hatta bazen Vedik dönemi tanrılarını gönderme yapmak amacıyla otuz üç tanrının başı olduğunu vurgulayan (*Kakkāru Cātaka No. 326*) anlatılar da bulunmaktadır.

Buddhizm akla ve mantığa dayalı bir dindir. Peri ya da ruhsal varlıkların Buddhizm’de yeri olmadığı gibi tanrılara kurban sunmak için herhangi bir canlıyı öldürme de Buddhistik düşüncede yer almamaktadır. Bu anlatıların Buddha öldükten sonra yazıya geçirildiği düşünüldüğünde önce Brahmanizm’i benimsemiş ancak daha sonra Buddhist düşünce yapısını kabul etmiş derleyiciler tarafından yapıldığı açıktır.

Sadece dokuz anlatı, kısa öğretiler içermektedir. Bunlar diğer anlatılardan farklı olarak mutlak bilimsel bir sonuçla açıklanan anlatılardır. Bu anlatılar, nesnel niteliklerin ön planda olduğu Buddhist öğretisinin akla ve mantığa dayandığını kanıtlamak için anlatılan öykülerdir. Bu anlatılarda giriş kısa tutulur ve doğrudan sorun ortaya konulur. Bu soruna karşı ise Bodhisatta, bazı kavramların bilimsel bir tanımını yaparak sorunu ortadan kaldırır. Bu tanım bazen küçük bir anlatı ile işlenirken, bazen de doğrudan ifade edilir.

Bu bedenlenmeler ışığında, Cātakalar’daki en önemli olan durum ise, hikâyenin okuyucuya ya da dinleyiciye aktarmak istediği ahlaki öğretilerdir. Bu öyküler iyilik, sabır, dürüstlük, cesaret, kibarlık, sadelik ve tarafsızlık gibi Buddhist erdemlerini vurgular. Böylece, onlar bu öğretileri; yaşamda tutum, ortak değerler, belirli durumlar ve kavram gibi olguları daha yararlı hale getirmek istemişlerdir. Tüm bu anlatılar bu şekilde farklı öğretiler eklenerek değiştirildi ancak sadece vaaz ya da öğütlerle değil aynı zamanda öykü anlatımı ile hatta çok daha güzel öyküler işlenerek bu olgular yayılmıştır (Kawasaki, 2009, ‘Preface’)

Modern Urdu edebiyatının önemli öykücülerinden olan İntizar Hüseyin, 21 Aralık 1922³ tarihinde İngilizlerin hâkimiyetindeki Hindistan’ın Uttar Pradeş bölgesindeki Bulandsahr, Dibai’de doğmuştur. 1944 yılında Hindistan Meyrut Koleji’nde Urdu edebiyatı alanında lisans, 1946 yılında yüksek lisans derecelerini alan yazar, 14 Ağustos 1947 tarihinde Hindistan’ın bağımsızlığını kazanıp Pakistan’ın kurulmasıyla, doğduğu topraklardan ayrılarak Pakistan’ın Lahor şehrine göç etmiştir. Burada günlük yayımlanan *Amroz Lahor*, *Afak Lahor* gibi gazetelerde

³ Yazarın doğum tarihi hakkında çeşitli referanslar mevcuttur. 7 Aralık 1922, 7 Aralık 1923, 21 Aralık 1925, 1926 bunlardan birkaçıdır.

editörlük yapan yazar, aynı zamanda aylık yayımlanan *Hayal*'de yine editörlük ve yazarlık görevlerini üstlenmiştir.

İntizar Hüseyin 1952 yılında *Gali Kuçe*, 1955 yılında *Kinkiri*, 1967 yılında *Ahiri Admi*, 1972 yılında *Şehr-i Efsos*, 1982 yılında *Kaçhve*, 1986 yılında *Hamia se Dour*, 1993 yılında *Hali Pencerah* adlı öykü derlemelerini yayımlamış ve bu derlemelerde bulunan öyküler yazarı Urdu edebiyatının en önemli yön vericilerinden niteliğine erdirmiştir. İntizar Hüseyin 1942 yılında *Chand Ghaan*, 1962 yılında *Din aor Dastan*, 1980 yılında *Basti*, 1987 yılında *Tezkira*, 1995 yılında ise *Aag Samandar Hai* adlı romanlarını yayımlamış ve bu alanda da uluslararası bir şöhret kazanmıştır.

İntizar Hüseyin özgün eserlerin yanı sıra çeviri eserleri de Urdu edebiyatına kazandırmıştır. Özellikle Rus yazar Ivan Turgenyov'un ünlü romanı Babalar ve Oğullar (Fathers and Sons) ve Amerikalı yazar Stephen Crane'in romanı Kanlı Madalya (The Red Badge of Courage), İntizar Hüseyin'in akıcı çevirisiyle okuyucuyla buluşmasının ardından Pakistan'da oldukça fazla okur sayısına ulaşmıştır. 2007 yılında Pakistan hükümetinin verdiği *Sitara-i İmtiaz* ve 2013 yılında uluslararası saygınlığı olan *Man Booker* ödülü yazarı dünya edebiyatlarında bilinen bir yazar olma sıfatına kavuşturmuştur. İntizar Hüseyin 2 Şubat 2016 yılında Pakistan'ın Lahor şehrinde vefat etmiştir.

İntizar Hüseyin, Hindistan'ın bağımsızlığını kazanması ve Pakistan'ın kurulması sürecinde vuku bulan göç olaylarının doğurduğu acıları ve sıkıntıları deneyimlemiş bir yazardır. Çocukluk çağlarını geçirdiği Hindistan'ın bölünmesiyle, göç etmek isteyen veya göç etmeleri için şiddete maruz bırakılan diğer Müslümanlar gibi, İntizar Hüseyin'de Pakistan'a göç etmiş ve bazen geride bıraktığı anıları hatırlayarak bazen de yeni olduğu topraklarda yabancılığın getirdiği sorunlarla boğuşarak bu dönemi hüznle geçirmiştir. Yazarın bu dönemi takip eden senelerde kaleme aldığı yazılarda, toplumsal olayların ve siyasi mevzuların sıkça yer aldığı görülür. Dönemin toplumu ve insanları hakkında bilgiler sunan, *Basti ve Hamia se Dour* adlı eserleri bu anlayışla yazılmış en önemli eserleridir. Göç temasının ve siyasi-toplumsal kavramların yoğun olarak kullanıldığı bu eserler bir bakıma Pakistan-Hindistan toplumuna ve tarihine ayna tutar (Malik, 2013, s. 386). Yazar ilerleyen dönemlerde destanlara ilgi duymuş, Hindistan'ın farklı milletlerine ve bu milletlerin dinlerine ait yerel anlatıları inceleyerek kendisine has bir destansı öykü anlayışı geliştirmiştir. İntizar Hüseyin masalsi bir üslup benimseyip, öykülerini kendisinin deyimiyle Cātaka anlatılarına yakınlaştıran tarzda yazmaya başladığı bu dönemde sembolizmi de ustalıkla kullanmıştır. Metaforik anlatıma ağırlık vermesi ve olaylara ve karakterlere sembolik bir üslupla, bazen gerçek bazense hayali dünyada hayat vermesi öykücülüğünün en belirgin özelliği olmuştur (Ahtar, 2010, ss. 103-105). Urdu edebiyat tarihçilerinden Farzana Syed, İntizar Hüseyin'i toplumu-toplumun acıları ve mutluluklarını-, tarihi, insanı, kısacası yaşamı yazan bir yazar olarak tarif edip çok yönlülüğüne vurgu yapmış ve sembolik anlatımının

İntizar Hüseyin'in edebi kalitesini muazzam derecede arttırdığı övgüsünü dile getirmiştir (Syed, 2013, s. 464).

İntizar Hüseyin Urdu edebiyatında klasikleşen söylemlerden, kalıplaşmış edebi kavramların taklidinden ve belirli bir gruba-fikir akımına ait olarak eser üretme sıkışıklığından arınmış, kendine has fikri ve kalemi olan bir yazar olarak nitelendirilir. Urdu Edebiyatı yazarlarının kesin kabul ettiği temel kavramlar İntizar Hüseyin'in keskin eleştirilerine maruz kalmış ve yazar bu yönüyle edebiyat eleştirmenlerinden çok fazla tenkit almıştır. İntizar Hüseyin'e muhalif çevrelerin en önemli eleştirisi, yazarın Batı edebiyatlarının Urdu edebiyatını şekillendirdiği ve Urdu edebiyatında hüküm sürmüş neredeyse tüm akımların Batı kaynaklı olduğu iddiasına karşı koyması ve kültürel belleğin edebiyatta kullanımında çığır açarak, Hindistan kültür ve medeniyetinin Urdu edebiyatı ve Urdu öyküsünün gelişiminde büyük rol oynadığı dolayısıyla ön plana çıkarmasına yönelik olmuştur. İntizar Hüseyin'in Urdu öyküsünün Batı edebiyatlarında aranması gerektiği varsayılan kuramsal köklerinin, uzakta olmadığı, kadim Hint medeniyetinin kurguladığı destanları ve yerel hikâyeleri içeren edebi dünyada yeşerdiği görüşü (Narang, 2011, ss. 521-524) ve Buddha'nın anlatıları olan Cātaka öykülerini temel ilham kaynağı olarak belirlemesi bu karşı koyuşun en belirgin dışı vurumudur. İntizar Hüseyin Urdu öyküsünün ve diğer Urdu edebiyat türlerinin birçoğunun temelinde içine birçok dini ve etnik kimliği alan Hindistan medeniyetinin kültürel ve edebi etkisinin olduğunu ısrarla vurgulamaya başladığı bu dönüşüm süreciyle birlikte, çoğu öykü ve romanında tarihi, mitolojik ve bölgesel kültür öğeleri üzerine kurulu konulara yer vermeye başlamıştır (Soydan, 2010). Tenkitçi Fateh Muhammad Malik İntizar Hüseyin'in bu yönüyle benzersiz bir yazar olduğunu vurgulamış, yazarın batı edebiyatlarının etkisinden ve sihirden kendisini arındırmış olduğu ve doğunun mistik, destansı ve mitolojik anlatılarını temel alarak, Urdu edebiyatında son dönemlerin birbirine benzeyen yazarlarından farklı ve yeni bir öykü ve roman üslubu ortaya koyduğunu dile getirmiştir (Malik, 2013, s. 758).

Yazar bu konuyla ilgili şu ifadeleri dile getirmiştir:

Yeni dönem tenkitçiler batılı akımların Urdu edebiyatının temeli olduğunu söyler. Onlara göre bu akımlardan önce bir şeyler varsa da bunlar hurafeden öte değildi... Ancak ben temelin kadim Hint medeniyetindeki anlatılarla oluştuğu görüşündeyim. Benim öykülere olan ilgim yolunu kadim Hint medeniyeti yoluna çıkardı. Buddha'nın anlatıları, bir öykü, bir kısa hikâye misali gelmeye başladı (Hussain, 2011, ss. 7-11).

İntizar Hüseyin özellikle tema ve kavram kullanımını anlamında Hint geleneği ve kültüründen alıntılar yapmaya ve Buddhist metinlere düşkünlüğünü dile getirmeye başladığı yazılarının yayımlanmasının ertesinde edebiyat eleştirmenlerince yeni-eski, şimdi-geçmiş kavramları üzerinden eleştirilmiş ve yeni dönem öykü yazarı olmasına rağmen bir o kadar eski üslup kullandığı ve bunun modern Urdu edebiyatı literatüründe herhangi bir yere konumlandırılmayacağına

dair muhalif yazılara maruz kalmıştır. Yazar kuşkusuz doğduğu ve vefat ettiği tarih aralığı göz önünde bulundurulduğunda modern yahut yeni Urdu edebiyat yazarları olarak çerçevlendirebileceğimiz yazarlar arasında yer alır. Ancak yazarın bu nüktedan ithamlar ile uzlaşmadığı bir nokta mevcuttur. Daha doğrusu bu ithamların, Hint öyküleri-destanları merakına ve kendisini bir Cātaka yazarı olarak tanımlamasına yönelik bir çelişki vurgusu şeklinde yapılmasıyla uğraşır. Zamanın sürekli bir döngü içinde olduğuna inanan ve geçmişte kaldığı varsayıp eski olarak nitelenen kavramların, farklı bir görünüşte-farklı bir zaman ve mekânda yeni-modern-geçmişle bağıntılı ancak şimdi ile uyumlu olabileceğini vurgulayan yazar, bu çıkarımları neticesinde Buddha ve onun edebiyatta zuhur bulmuş anlatı-öğretilerine yönelir. Yazarın bu anlatım tarzı ve kurguladığı olay örgüsünün, Buddhist öğretinin formlanma-bedenlenme kültürü ile benzeşmesi, Urdu edebiyat yazarı olması dolayısıyla birtakım çevrelerce aşırı bulunsa da, yazarın bu kendine özgü üslubu okurlarının demografik çeşitliliğinin artmasını sağlamıştır. Yazarın Basti adlı romanının giriş bölümünde kullandığı ifadeler zaman-mekân, şimdi-geçmiş, yeni-eski anlayışına dair önemli ipuçları sunar:

Dünya hâlâ çiçeği burnunda, gökyüzü ışıl ışıl, toprak henüz kirlenmemişken, ağaçlar yüzyılların nefesini taşıırken ve asırlar kuşların sesiyle konuşurken etrafına baktığında her şeyin bunca yeni ve bir o kadar eski görünmesine nasıl şaşırırdı. Mavi alakargalar, ağaçkakanlar, tavus kuşları, güvercinler, sincaplar, muhabbet kuşları-hepsi onun kadar genç olmalarına rağmen asırların sırlarını taşıyordu. (Husain, 2017, s. 11)

İntizar Hüseyin, kendisini yeni öykü yazarı olarak tanımlayan yapının, sadece zamansal anlamda bu sınıflandırmayı yaptığına vurgu yapar ve bu duruma itirazı olduğunu öne sürer. Dahası kendisini dar bir edebi kalıba sıkıştırılan bu kalıplaşmış söylemin, zamansal olarak eskide kalmış ancak günümüzde yazılan birçok öyküden daha yeni olan sözde eski öyküleri ve eserleri değersizleştirdiğini varsayan yazar, bu duruma ilişkin muhalefetini kendi ifadeleriyle şöyle belirtir:

Beni yeni öykü yazarı olarak nüktedanca niteliyorlar. Doğru yapıyorlar. Ben tarih öncesi zamanlarda dolaşıp duran bir yazarım. Ve tarih kurgusunda hiç bahsedilmeyen o yaşlılardan edebiyat adabını öğrenmeye çabalarım. Ben, kendi sorunlarıma, zamanlarda ve zeminlerde avare dolaşıp durdum. Kerbela ve Ajudhia arasında ölürcesine gezindim... Böyle avare dolaşa dolaşa sonunda Buddha'nın Catakalarına ulaştım. Şok oldum. Ya Allahım! Bu nasıl bir dünyadır ki insan tarihsiz zamanlarda ve sayısız formlarda yaşamakta ve ışıldamakta... (Hussain 2011, s. 121)

İNTİZAR HÜSEYİN'İN KAPLUMBAĞA ADLI ÖYKÜSÜNE BUDDHİST METİN CĀTAKALARIN ETKİSİ VE GAUTAMA BUDDHA

İntizar Hüseyin Gautama Buddha'yı yeni dönemin yeni öykü yazarı olarak nitelemiş (Hussain, 2011, s. 122) ve Catakaların kurgusunu yeni bir tarzın kurgusu

misali görmüştür. Batılı yazarlar Kafka, Çehov, Maupassant ve Bunin'in kendisinde bıraktığı derin etkiyi inkâr etmeyen yazar, bu yazarların edebi ve ilmi katkılarının sınırlı olduğu, Gautama Buddha ve Buddhist anlatı geleneğinin benlik ve yazarlık gelişiminde en önemli rolü oynadığı gerçeğini de önemle vurgulamıştır (Bhalla, 2015, s. 246). Yazar, Cātakalar'ın temelini oluşturan, yeniden bedenlenme, bireysel ve toplumsal etik, hakikat arayışı ve toplumu bilinçlendirme gibi Buddhist felsefenin ana kavramlarını öykülerinde kullanmıştır. İnsanoğlunun kâinattaki varlığının anlamı ve amacının ne olduğu, aynı zamanda toplumsal ve bireysel refah için kişinin hangi ahlaki yetilere sahip olması gerektiği gibi Buddhist öğretinin en önemli arayışları, İntizar Hüseyin'in öykülerinde içsel ve dışsal metaforların aracılığıyla kendine yer bulmuştur. Cātakalar'ın ne zaman ve nerede geçtiğinden ziyade, anlatmak istediğinin ne olduğu ve bu öğretinin herhangi bir zaman dilimine hapsedilemeyecek kadar süresiz, çağımızla ve çağımızın toplumsal-bireysel yaşamıyla olabildiğince uyumlu olduğunu öne çıkarmayı gaye edinmiştir. Yazarın öykülerinde Buddhist öğelere bu denli yer vermesi, Urdu şiirinin içeriğinde klasik dönemlerden itibaren görülen Buddhist ve Hint kültürüne ait kavramların Urdu nesrindeki kullanımına da yeni bir boyut kazandırmıştır. İntizar Hüseyin, Urdu şiirinde yazarlar tarafından benimsenen ve sıklıkla kullanılan Buddhizm'e ait mistik öğelerin aksine Urdu nesrinde bu kültürel geleneğe sahip çıkılmadığı ve bu birikimden faydalanılmadığını ve bu durumun Urdu nesrinin uluslararası gelişmişliğinde boşluklara neden olduğunu dile getirmiştir. Yazar Muhammad Umar Memon ile yapmış olduğu röportajda Cātakalar'dan doğrudan alıntılarının olduğu *Kaplumbağa* adlı öyküsü, Gautama Buddha ve Cātakalar hakkında şu ifadeleri kullanmıştır:

Bu öyküyü yazarken başvurduğum antik bir hikâyeye geleneği var: "Buddha'nın Cātakalardaki anlatı geleneği". Bana öyle geliyor ki, Hindistan'da doğmuş en büyük kısa hikâyeye yazarı Mahatma Buddha'dır. Çehov, Maupassant, onlar kim ki? Kısa öyküde bir şey yapmak istersem, hayranlık duyduğum Çehov'u okuduğum doğrudur. Neden Buddha'nın hikâyelerinden de yararlanmayayım? Ondan numunelerinden faydalanırsam itiraz eder misiniz? Çehov'un çalışmasından yararlandığım vakit, kısa hikâyemi övüyorsunuz. Buddha'dan bir şey aldığımda ise, hangi tarih dönemine geri döndüğümü sorguluyorsunuz (Pray, 1983, s. 173)

İntizar Hüseyin kendi öykülerini bir Cātaka öyküsü olarak tanımlar ve eski ya da yeni olarak tarif edilmesine aldırış etmeden Cātaka öyküleri yazmaya devam edeceğini belirtir. Gautama Buddha ve Cātaka öykülerinin İntizar Hüseyin'de bırakmış olduğu derin etki sadece yazarın kaleme aldığı makale ve eleştirel yazınlara yüzeysel bir şekilde yansımakla kalmamıştır. İntizar Hüseyin, Cātaka anlatılarında ufak değişiklikler yaparak bunları kendi öykülerinin içine yedirmiş ve bu bakımdan gerek Urdu edebiyatında gerekse Hint edebiyatında oldukça özel ve yeni bir tarzın gelişimine katkıda bulunmuştur. Konu ve zaman bütünlüğünü muhafaza ederek, vermek istediği mesaja ve olay kurgusuna uyumlu Cātaka öykülerini belirleyen yazar, bu öyküleri parçalar halinde öykülerinde ustalıkla kullanmıştır. Cātaka

öykülerini toplumsal ve bireysel anlamda hakikate ulaşılmasını sağlayan bir yol gösterici olarak niteleyen yazar, aynı zamanda bu öykülerin eşit ve insancıl olduğu, dolayısıyla kendi öykü anlayışıyla da oldukça uyumlu olduğu konusunda da fikir beyan etmiştir (Hussain, 2011).

İntizar Hüseyin gerek romanlarında, gerek öykülerinde gerekse tenkitlerinde Hint ve Buddhist kültürden oldukça fazla birebir veya dolaylı alıntı yapmıştır. Yazarın *Kaplumbağa, Dönüş, Yapraklar ve Hüzün Şehri* adlı öykülerinde yer verdiği olaylar ve karakterler Buddha'nın anlatı ve öğretileri ile şekillenmiş olan Cātaka ile benzerlik göstermekte ve kullanılan dil ve üslubun, Buddhist metinlerin anlatım tarzıyla uyum içinde olduğu gözlemlenmektedir.

İntizar Hüseyin'in *Kaplumbağa* adlı kısa öyküsü, yazarın Cātaka hikâyelerinden doğrudan ve dolaylı olarak alıntılacağı kısa anlatılara yer verdiği en önemli eseri olarak bilinir. Yazarın bu kısa öyküsü, Urdu edebiyat eleştirmenleri tarafından yeni bir öykü yazım tarzının doğmasına öncülük ettiği şeklinde değerlendirilmiştir (Malik, 2013, ss. 758-760). Öyküde, Buddha'nın yeniden doğuş-bedenlenme efsanelerine dair beş adet Cātaka hikâyesinin revize edilmiş haline yer veren yazar, Vidyasagar ismini verdiği olayın başkarakterini Buddha ile ilişkilendirmiştir. Öyküde, Budh Divoci olarak betimlediği Buddha'nın kaplumbağa, papağan, çiğdeci kuşu, ağaç, cadının oğlu ve maymun olarak yeniden doğuşu, yazarın sembolik ve sürrealist anlatım tekniğiyle işlenmiştir. Öykünün genelinde olduğu gibi, Cātaka hikâyelerinden alıntılanan veya farklılaştırılarak öyküye yedirilen bölümlerinde de, hakikat, iyilik, doğruluk, merhamet gibi ahlâki kavramların önemi ön plana çıkarılmıştır. Yazardaki toplumsal sorumluluk ve ahlâki-viddani öğretisi niyeti, tıpkı Buddhizm'de olduğu gibi saf ve anlaşılırdır. Başkarakter olan Vidyasagar'ın, Sundar Sumudra ve Gopal, Amitabha ve Tathagata adındaki kişilerle birlikte yaşamış olduğu olaylar ve ardından Buddha'dan ve Cātaka hikâyelerinden alıntı yaparak dile getirdiği anlatılar öykünün temelini oluşturmaktadır. Amitabha ve Tathagata isimlerinin seçimleri İntizar Hüseyin'in yine Buddhizm'e ve Buddha'ya olan hayranlığından ileri gelmektedir. İntizar Hüseyin Vidyasagar'ı, Buddha'nın bir formu olarak görerek, ona Cātaka'lara benzer öyküler anlattırma yoluyla, Buddhist öğelere bolca yer verdiği bu öykünün kurgusunu oluşturmuştur (Hasan, 2002, s. 177). Öykünün başlangıç ve sonuç bölümleri, yapı ve şekil anlamında modern Urdu edebiyat geleneğine uygun olarak oluşturulmuş, ancak öykünün gelişme ve zirve noktalarında yazar, bir Cātaka hikâyesi kaleme alıncasına, dili esnetmiş ve sembolleri olabildiğince kullanmış, aynı zamanda Buddha'nın toplumsal mesaj içeren anlatılarına benzer muhtevaya da yer vererek, modern dünyaya adapte edilmiş eski yeni bir öykü türünü okuyucularla buluşturmuştur. İntizar Hüseyin'in *Kaplumbağa* adlı öyküsünde geçen bir bölüm ve Buddhist metin Cātakalar koleksiyonununun *198 nolu Rādha Cātaka* adlı hikâyesi arasında, mekân, verilmek istenen mesaj, anlatım tekniği, yeniden bedenlenmede seçilen hayvan figürü anlamında oldukça fazla benzerlik bulunmaktadır. Bu durum İntizar Hüseyin'in Buddhist Cātaka hikâyelerinden ne denli etkilendiğine dair

oldukça önemli ipuçları sunmaktadır. 198 nolu *Rādha Cātaka* adlı anlatı şu şekildedir:

Bir zamanlar Brahmadatta Benares krallığını yönetirken Bodhisatta bir genç papağan olarak doğar. Adı Rādha, kardeşinin adı da Potthapāda'dır. Bir kuş avcısı bu iki kardeş papağanı yakalar ve onları bir Brāhmana verir. Brāhman onları öz çocukları gibi büyütür. Bir gün iş için başka bir ülkeye gider. Gitmeden önce iffetsiz karısına göz kulak olmalarını, herhangi bir erkeğin eve gelmesine karşı dikkatli olmalarını tembihler. Kocasını gider gitmez kadın âşıkklarını gece gündüz demeden bir bir eve getirir. Kardeşlerden Potthapāda dayanamaz ve kadını uyarır. Kadın çok sinirlenir, onun boğazını sıkıp öldürür ve onu fırına atar. Brāhman eve döndüğünde geride kalan diğer papağana "anneniz bir yanlış yaptı mı?" diye sorar. Papağan Rādha 'doğruyu söyleyen öldürülüp yakıldı, işte külleri de şurada, doğruyu söylersem eğer Potthapāda'nın kaderini yaşarım' der. Bunun üzerine Brāhman durumu anlatır. "Artık burada daha fazla yaşayamam" diyerek ormana gider (The Jātaka, 2015, ss. 93-94)

Rādha Cātaka'nın bir benzeri veya revize edilerek sunulmuş hali olarak tanımlanabilecek anlatı İntizar Hüseyin'in Kaplumbağa adlı öyküsünde şu şekilde geçmektedir:

Bir zamanlar Kral Brahmadatta Benares'de hüküm sürdü ve bizim Büyük Buddha papağan şeklinde doğmuştu. Papağan'ın bir erkek kardeşi vardı. Bir kuş avcısı onları yakalayıp Brahman'a sattığında ikisi de oldukça gençti. Brāhman her iki papağanı da kendi çocuklarını yetiştiriyormuş gibi önemsemi. Bir gün Brahman başka ülkeye gitmek zorunda kaldı. Ayrılırken kuşlara şöyle dedi: "Papağanlarım. Annenize göz kulak olun". Brāhman gittikten sonra karısı onu aldatmaya başladı. Küçük papağan onu durdurmaya çabaladı. Ama büyük papağan: "Yapma dostum, sokma burnunu bu işe" dedi. Ama genç olan dinlemedi ve kadına engel oldu. Samimi gibi davranan kurnaz kadın, "Tamam, şimdi daha fazla günah işlemeyeceğim; beni durdurdun, iyi de yaptın. Seni seveceğim çık kafesinden" dedi. Zavallı, masum kuş çıktı ve kadın derhal boynunu sıkıverdi. Brāhman bir süre sonra eve döndüğünde yaşlı papağana Evlat, annen arkamdan ne yaptı?" diye sordu. Papağan konuştu: "Efendim. 'Günahın olduğu yerde, bilge sessiz kalır, çünkü böyle bir durumda konuşarak, kişinin hayatı tehlikeye girebilir". Papağan bunu söylediği gibi, kendi kendine düşünmeye başladı. Serbestçe konuşmanın imkânsız olduğu yerde, yaşamak zor. Konuşabileceğim yere gitmeliyim. Kanatlarını çırparak konuştu: "Yüce efendim, izin verin gideyim". Brāhman sordu: Evlat, nereye gideceksin?' Papağan, "Özgürce konuşabildiğim bir yere" diye cevap verdi. Bunu söyleyen Bodhisatta karmaşa dolu Benares kentinden ayrıldı ve ormana doğru uçuştı gitti. (Hussain, 2011, s. 56).

Cātaka hikâyesinde ve Kaplumbağa adlı öyküde birçok ortak tema ve üslup bakımından benzer özellikler vardır. Öncelikle eserler aynı mekânda geçmekte, Brahmadatta adlı karakter anlatılarının her ikisinde de olayın geçtiği bölgenin

yöneticisi konumundadır. Anlatılardaki karakterler, karakterlerin başından geçen olaylar ve anlatıların sonunda verilmek istenilen mesajlar birbirleriyle uyum içindedir. Ancak *Rādha Cātaka*'da belirtilen Rādha ve Potthapāda adlı papağan isimleri, İntizar Hüseyin'in öyküsünde kullanılmamıştır. Bireyi ve toplumu bilinçlendirme gayesi taşıdığını gözlemlediğimiz eserlerde zaman kavramının yer almaması yine bu farklı dönemlere ait eserlerin bünyelerinde barındırdıkları ortak noktalar. Ayrıntılandırmak gerekirse, iki anlatının başlangıç, gelişme, düğüm, doruk noktası ve sonuç bölümleri büyük oranda benzeşmektedir. Anlatılarda farklılaşan ifadeler de mevcuttur. Örneğin Brahman'ın eve döndüğünde papağana eşiyile ilgili sormuş olduğu soruya iki anlatıda farklı yanıtlar verilmiştir. *Rādha Cātaka* adlı hikâyede bu soruya karşılık “doğruyu söyleyen öldürülüp yakıldı, işte külleri de şurada, doğruyu söylersem eğer Potthapāda'nın kaderini yaşarım” yanıtı verilirken Kaplumbağa adlı öyküde “Efendim. Günahın olduğu yerde, bilge sessiz kalır, çünkü böyle bir durumda konuşarak, kişinin hayatı tehlikeye girebilir” yanıtı verilmiştir. İfadelerden anlaşıldığı üzere İntizar Hüseyin öyküsünde esinlendiği *Rādha Cātaka* adlı hikâyenin bazı bölümlerini İslami-Sufi geleneğe yakın bir güzel sözle değiştirmeyi uygun görmüştür. *Rādha Cātaka* adlı hikâyede ise Buddhist kültüre ait bir söz kullanılmıştır. *Doğru* kavramı yerine dini bir anlam çağrıştıran *Günah* kelimesinin tercih edilmesi, İntizar Hüseyin'in anlatısında İslam ve Buddhizm dinlerine ait kültürel anlayışları bir arada kullanma isteğinin en önemli ibarelerindendir. İncelenen eserlerde dikkat çeken bir başka ortak nokta, kadın figürünün negatif bir örnekleme ile öne çıkarılmasıdır.

Kadının iffetsizliği konusu Hint masal, öykü ve efsanelerinde sıkça geçen bir konudur. Hint-Alt kıtasında Buddhizm'den daha önce var olan Vedizm ve Brahmanizm içinde toplumsal bölünmenin temeli olan kast sistemi, uzun yıllar boyunca etkisini göstermiştir. Kadınlar ise, bu sistemine bağlı olarak değersiz ve evlendiği zaman bulunduğu sınıf için hiçbir önemi olmayan bir unsur haline gelmişlerdir. Sosyo-kültürel yapının, dini anlayışları ve yaşam tarzını nasıl etkilediğini mitoslardan ve dini metinlerden anlayabildiğimiz bu anlatı, o dönemdeki Hint toplumu içerisinde yaşayan kadının yerini anlayabilmemizi sağlayan, en önemli örneklerinden biridir. Kendisinden önceki var olan yaşam tarzından ve dini unsurlardan etkilendiği düşünülen Buddha, başlarda Buddhizm'de kadınlara yer vermemiş, manastıra girmeleri halinde Buddhizm'in ömrünün kısa olacağını düşünmüştür. Bu düşüncesini Vinaya metninde şöyle açıklamaktadır; “Ey Ananda! Erkeği az kadını çok olan aileler nasıl ki kolayca hırsızların kurbanı olursa, evlerini terk eden kadınlar da evsiz bir inziva hayatı sürmeye başladıklarında bu din uzun süre yaşayamaz.” (Vinaya Texts, Part III, ss. 325-326) İntizar Hüseyin'in öyküsünde yine kadın figürü olumsuz bir imajla sunulmaktan kurtulamamıştır.

Urdu edebiyatında özellikle 1901 yılında başlayan Romantizm akımı ile eserlerde sıkça kullanılmaya başlanan kadın teması, İntizar Hüseyin'in yazdığı dönemde uluslararası gelişmelere de bağlı olarak hak ettiği değeri edebiyatta da bulmaya başlamışsa da, yazar bu öyküsünde tıpkı *Radha Cātaka*'da olduğu gibi

kadını iffetsizliğin bir sembolü olarak belirlemiş, kadının yapmış olduğu tehlikeli hatanın birçok kişinin yaşamının bozulmasına neden olacağına altını çizmiştir.

18 numaralı *Matakabhatta Cātaka*'da yer alan, Buddha'nın bir keçi formunda doğuşunu konu alan bir başka anlatı, yine İntizar Hüseyin'in Kaplumbağa adlı öyküsünde bazı farklı kavramlar, isimler ve anlamlar yüklenerek farklı bir formda karşımıza çıkmaktadır. İntizar Hüseyin bu Buddhist anlatıyı Kaplumbağa adlı öyküsünün dışında, Brāhman keçi⁴ adlı yeniden bedenlenme temalı bir öyküsünde (Soydan, 2013, s. 98) daha kullanmıştır.

18 nolu *Matakabhatta Cātaka* adlı anlatı şu şekildedir:

Bir zamanlar Brahmadata Benares krallığını yönetirken, Veda bilgilerini bilen çok ünlü bir ermiş (Brāhman) varmış. Ermiş bir gün kurban töreni düzenlenmek istemiş ve dağda yaşayan bir keçiye tanrılara kurban etmek üzere yakalamış. Yardımcılarına keçiye kurban töreni için hazırlamalarını emretmiş. Ermişin yardımcıları tarafından yıkanan keçi, önceki yaşamlarını (reenkarnasyon) hatırlayarak aniden yüksek sesle gülmeye başlamış. Gülerken, ermiş tarafından yakalandığını ve buraya kurban edilmek için getirildiğini anlayınca da aniden haykırarak ağlamaya başlamış. Ermişin yardımcıları duruma çok şaşırılmışlar ve keçiye; 'neden bir anda gülerken daha sonra ağlamaya başladın' diye sormuşlar. Bunun üzerine keçi: 'bunu ermişin önünde açıklamak istiyorum beni ona götürün, ölmeden önce son isteğim budur' demiş. Yardımcıları kurban edilmek üzere olan keçinin son isteğini yerine getirerek onu ermişe götürmüşler ve ermişe olan biteni anlatmışlar. Ermiş, keçiye durumu açıklamasını söylediğinde o, 'daha önceki yaşamımda ben de senin gibi ünlü bir ermişim. Kurban törenleri düzenler tanrılara dua ederdim. Onları daha da mutlu etmek için farklı türden canlıları kurban ederdim. Ama bak şimdiki yaşamıma ben kurban edilmek üzere senin tarafından yakalandım. Şimdi anladım ki, masum hayvanları öldürmek kötü bir şeymiş ve şuan onları öldürdüğüm için cezalandırılıyorum. Sen de dikkat et bundan sonraki yaşamında benim gibi olma, hiçbir canlıyı öldürme' demiş. Ermiş bu sözlerden çok etkilenmiş ve kurban töreni hazırlıklarını iptal ederek keçiye kurban etmekten vazgeçmiş. Keçi de onlarla birlikte yaşamaya başlamış. Ancak bir gün ormandaki bir ağaca meyve yemek üzere uzandığında, bir anda ayaklarının altındaki toprak kaymış ve kayalıklarda yuvarlanmaya başlamış. Kafası koparak orada ölüvermiş. Tüm bunlara şahit olan Buddha (Bodhisatta) ise ağaçta yaşayan bir canlı formunda imiş. Oraya gelen tüm köylüye gördüklerini keçinin nasıl yuvarlanarak kafasının koptuğunu anlatmış. Canlı öldürmenin kötü bir şey olduğunu, ermiş affetse bile cezasının elbet bir gün çekileceğini söyleyerek halkı uyarmış (The Jātaka, 2015, ss. 52-53).

⁴ Yazar Kaplumbağa adlı öyküsünde yer verdiği bu anlatıyı, Brāhman Keçi adı altında farklı bir kısa öykü şeklinde de yayımlamıştır.

Kaplumbağa adlı öyküde ise olay şu şekilde geçmektedir:

Bir zamanlar Benares'te Kral Brahmadatta hüküm sürerdi. Vedalar'ın bilgisinde usta olan bir Brāhman, ölümlere kurban etmek niyetiyle bir keçi satın alır. Brāhman keçiyi yıkar ve boynuna bir çelenk takar. Keçi, kurbanlık edilme hazırlıklarını fark edince önce güler, ardından da ağlar. Brāhman: "Ey keçi! Neden güldün ve neden ağladın?" diye sorar. Keçi konuşur: "Ey Brāhman! Önceki yaşamımda ben de Brāhman'dım. Vedalar konusunda ise bir otoriteydim. Bir gün ben de ölümlere sunmak için bir keçi almış ve boğazını kesmiştim. Ama keçinin boğazını bir kez kestikten sonra, kendi boğazım beş yüz kez kesildi. Bugün bıçak beş yüz kez daha boğazımdan geçecek. Bunu fark ettiğimde güldüm, çünkü bugün boğazımın son kez kesileceği gün. Artık tüm sıkıntılarımdan kurtulmuş olacağım. Ve boğazımı kesmek karşılığında boğazınızın beş yüz kez kesileceği aklıma gelince de ağladım.

Brahman konuştu: "Ey keçi, korkma. Boğazını kesmeyeceğim".

Keçi bir kahkaha attı ve söyledi: "Ben bir keçiyim ve boğazım, sizin ellerinizle olmasa da, başkasının elinden kesilecek".

Brahman keçiyi duymazlıktan geldi. Onu serbest bıraktı ve öğrencilerine şöyle seslendi:

"Çocuklar, ona göz kulak olun".

Öğrenciler keçiyi dikkatle korudular ancak beklenmeyen bir şey oldu. Keçi otlarken bir dalı çekiştirdi. Ağaç birden keçinin üzerine devrildi ve keçi oracıkta can verdi. (Husain, 2011, s. 59)

Realizmin edebiyata etkisiyle oluşmaya başladığını varsaydığımız toplumcu gerçekçi edebiyat anlayışının bir uzantısı olan, anlatının topluma faydalı olması veya toplumu bilinçlendirmesi gerekliliğinin 19. Yüzyıldan itibaren kuramsal olarak karşımıza çıktığını varsaydığımızda ve dahası, bu akımın Urdu edebiyatında İlerici Edebiyat Akımı başlığı altında ancak 20. Yüzyılın ortalarında hâkim olduğunu temel aldığımızda, Buddhist Cātaka öykülerinin barındırdığı çığır açıcı özelliklerin zamansızlığı bir kez daha karşımıza çıkar. Hikâyede görüleceği üzere, konuların tıpkı diğer Cātaka hikâyelerinde olduğu gibi, bu hikâyede de toplumsal bir mesaj verme gayesiyle özenle seçilmiştir. Topluma yönelik bir farkındalık yaratma niyetiyle oluşturulmuş bu hikâye(ler) dolayısıyla İntizar Hüseyin Buddha'yı ilerici, toplumcu gerçekçi bir figür olarak nitelemiştir. Anlatılar çözümlendiğinde, Buddhizm'in temel doktrinlerinden olan yeniden doğuş-bedenlenme (reenkarnasyon) inancının etkisinin varlığı görülür. Ruhun sürekli olarak yeniden bedenlendiği inancı neticesinde Buddha'nın farklı mekân ve zamanlarda, farklı bedenlerde doğduğuna yönelik inanış, *Matakabhata Cātaka* adlı hikâyede de kullanılmıştır. Buddha'nın bir keçi formunda dünyaya geldiği ve hakikati ortaya çıkarma serüveni İntizar Hüseyin'in Kaplumbağa adlı öyküsünde de ufak farklılıklar

dışında aynen yer almıştır. Her iki anlatıda da sonuç bölümünde verilen mesaj aynıdır ve kişisel ve toplumsal ahlak eşiğinin artmasına yönelik bir çıkarım söz konusudur. Canlı katletmenin ne denli büyük bir hata olduğuna dair tematik ifadeler, gerek *Matakabhatta Cātaka* adlı hikâyenin gerekse Kaplumbağa adlı öykünün doğal yaşam duyarlılığına yönelik övgüleri arttıran öğelerdir.

Eserlerde olaylar yine Benares’de geçmekte ve buranın yöneticisi aynı şekilde Brahmadatta’dır. Ana karakter olarak, iki anlatıda da Buddha’nın keçi formunda bedenlenmiş hali olan bir keçi belirlenmiştir. Ancak karakterler, tema ve sonuç aynı olsa da bu örnekteki anlatılarda bazı temel farklılıklar vardır. Anlatıların gelişme, düğüm ve doruk noktalarında gözlemlenen bu farklılıkların ilki, İntizar Hüseyin’in keçiyi konuşturduğu bölümde kullanmış olduğu “Ey Brāhman! Önceki yaşamımda ben de Brāhman’dım. Vedalar konusunda ise bir otoriteydim. Bir gün ben de ölümlere sunmak için bir keçi almış ve boğazını kesmiştim. Ama keçinin boğazını bir kez kestikten sonra, kendi boğazım beş yüz kez kesildi. Bugün bıçak beş yüz kez daha boğazımdan geçecek. Bunu fark ettiğimde güldüm, çünkü bugün boğazımın son kez kesileceği gün. Artık tüm sıkıntılarımdan kurtulmuş olacağım. Ve boğazımı kesmek karşılığında boğazınızın beş yüz kez kesileceği aklıma gelince de ağladım” ifadeleri olarak karşımıza çıkmaktadır. *Matakabhatta Cātaka*’da daha yüzeysel bir anlatım mevcutken, Kaplumbağa adlı öyküde daha ayrıntılı anlatımlar göze çarpmaktadır. Bir başka farklılık, *Matakabhatta Cātaka*’da canlı öldürmenin bir cezası olarak, affedilmesine rağmen ölümü tadan bir keçinin durumu öne çıkarılırken, Kaplumbağa adlı öyküde bu durum kader kavramı bağlamında işlenmiş ve keçinin kurban edilmeye uygun bir bedende var olmasından ötürü, sonunun her halükarda ölüm olacağı, sadece kendisine ölümü getirecek kişinin farklı olabileceği anlatımın odak noktası yapılmıştır. Dikkat çekmek istediğimiz bir başka durum ise Buddha’nın ve Buddhizm’in Tanrı’ya kurban sunma inanışına dair tutunduğu negatif tavrın bu örnekte olabildiğince net bir şekilde karşımıza çıkmasıdır. Bilindiği üzere, Buddhizm’de “tanrı” inancı olmadığı gibi “tanrıya kurban sunma” kavramı da Buddhistik düşünce yapısında bulunmamaktadır. Dolayısıyla Brāhman keçinin öldürülmesinin eleştirisinin yapıldığı *Matakabhatta Cātaka*’daki anlatı, Buddhizm’in bu konuya olan bakış açısını gözler önüne sermesinden ötürü de değerlidir.

SONUÇ

Buddha’nın doğuş hikâyelerinin anlatıldığı Cātakalar, klasik ve modern Hint edebiyatının temel çerçevesine sunmuş olduğu katkı ve bu edebiyatın kuramsal kimliğini bulmasında oynadığı rolün yanı sıra, uluslararası birçok misyonu da üstlenerek, gerek Hint-Alt kıtası ülkelerinin, gerekse diğer dünya ülkelerinin edebi ve bilimsel çalışmalarında faydalandıkları bir klasik halini almıştır. Cātakalar’da yer alan dostluğun önemi, yalan söylemenin ve kötülüğün zararları, hakikatin hükmü, erdemli ve ahlâklı olmanın gerekliliği gibi öğretiler günümüzde dahi iyi birey-iyi

toplum olma arayışında faydalanılan kılavuzlardandır. Her ne kadar Cātakalar Buddha'nın anlatı ve öğretileriyle şekillenmiş, Buddhizm'in yeniden bedenlenme mitini öne çıkaran doğuş hikâyeleri olarak karşımıza çıksa da, bu hikâyeler, içinde toplumu ve yaşamın bütün alanlarını etik ilkeler çerçevesinde şekillendirme ve bireyi benlik arayışında hakikate ulaştırma niyeti barındırması dolayısıyla olabildiğince toplum yararı güden bir eserler bütünü olarak değerlendirilebilir. Hikayelerde dönemin politik, toplumsal ve dini karmaşasından bunalan ve bir kimlik arayışına giren insana yol gösterilir ve yeni bir kimlik inşası sürecinden geçen insan yaşama armağan edilir. Belki de bu yüzden hem doğu edebiyatını hem de batı edebiyatını (La Fontaine, Grimm Masalları, Aisopos Masalları) etkilemiş ve bu öyküler defalarca farklı dinlere ve coğrafyalara ait kültürel birikimlerde işlenmiştir.

Buddhist öğeler ilk dönemlerde Urdu şiirinde sıkça kullanılmaya başlanmışsa da nesir alanında bu kullanım sınırlı kalmıştır. Özellikle Hindu ve Müslümanların birbirlerinden her anlamda farklı olduğuna dayanan iki ulus teorisi temelinde gelişen Pakistan ideolojisinin oluşmaya başladığı yıllardan itibaren, öteden beri dost olan ve Hindistan topraklarında kardeşçe yaşayan farklı dinlere mensup olan halklar, dünyevi gelişmeler neticesinde uhrevi hoşgörülerini kaybetmeye başlamıştır. Bu yüzden Urdu edebiyatı ile Hint edebiyatı arasında kültürel kopmalar meydana gelmiş, Urdu edebiyat yazarları eserlerinde farklı dinlere ait kültürel doktrinleri kullanmakta imtina etmişlerdir. İntizar Hüseyin bu salt milliyetçi bakış açısı ile şekillenen edebi tarzı eleştirmiş ve Buddhist ve Hint kültürüne ait edebi-felsefi öğeleri ve anlatıları, alışılmışın dışında olabildiğince kullanmış, böylelikle genele benzemeyen, moderne giden yolun nostaljiden geçtiğine inanmışlığa hizmet eden yeni Cātaka öyküleri kaleme almaya başlamıştır. Buddha'nın yaşamından ve anlatı-öğretilerinden ilham alan yazar, modern öykülerini geleneksel teknikler ve nostaljik temalar ile zenginleştirerek oluşturma yolunu seçmiştir. Cātakalar'da olduğu gibi, insanları ve toplumları gerçeğe ve hakikate yöneltecek konular seçen yazar, Buddha'nın izinden giderek, kendini zamana ve mekâna hapsedmemiş, öykülerinde yer verdiği olaylar ve karakterler, başlangıç ve sonun birbirleriyle olan süreklilik ve ardışıklık ilişkisine benzer bir öykü kurgusuyla, kültürler arası kavramlarla okuyucuya sunulmuştur.

Buddhist Cātakalar ile İntizar Hüseyin'in öyküleri, mitos ve logosların harmanlanarak sunulması, anlatımların bilgeliğe erişme ve iyi insan olma niyeti taşıması, kurguda geçmiş ve gelecek arasında bir köprü kurulması ve geleceği hakikate kavuşturmak adına nostaljiden faydalanılması, örtüşen etik kavramların kullanılması, anlatım tekniği ve seçilen karakterler üzerinden kurgulanan olay döngüsünün yalınlığı, netliği ve sürekliliği gibi ortak yönler dolayısıyla oldukça benzeşmektedir. İntizar Hüseyin edebi üslubunu yeniden dönüştüren Cātakalar'dan, bazı öykülerinde doğrudan alıntılama yoluyla faydalanmış, bazen esinlendiği hikâyelerin yapısal ve teknik eksikliklerini gidererek bunların revize edilmiş ve İslamlaştırılmış bir formunu konu bütünlüğünü bozmadan öykülerinde kullanmış, bazen ise Cātaka hikâyelerinin sunduğu ahlâki kodlardan faydalanıp, öykülerinde bu

kodları temel alan sonuç bölümleri yazmıştır. Bu benzerlik, Cātaka hikâyelerini modern dönemin güncel edebi tarzıyla şekillenmiş bir edebi tür sıfatına erdirtirken, İntizar Hüseyin'i kendi deyimiyle, yeni eski öykü yazarı olarak, Urdu ve Dünya edebiyatının zamana yenilmeyen ve sürekli kendini yenileyen edebiyatçıları makamına erdirtmiştir. İntizar Hüseyin, kendi dini ve kültürüne olan bağlılığına rağmen, Hindistan'da bulunan diğer din ve kültürlerle de sahip çıkmış ve zengin Hindistan kültür birikiminden olabildiğince faydalanarak öykülerini yazmıştır. Öykücülüğünün son döneminde zamansal ve mekânsal belirteçlerden bağımsız bir şekilde eserlerini kaleme alan yazar, tıpkı Buddha ve Buddha'nın anlatı ve öğretilerini konu alan Cātakalar gibi, hakikate giden yolda, benlik arayışındaki insanın ya da kâinatın, çeşitli zamanlarla, farklı bedenlerle ve değişik kimliklerle, sürekli bir arayış halinde gerçekleştirdiği serüvenleri sürrealist üslupla, büyülü bir gerçeklikle öykülerine aktarmıştır.

KAYNAKÇA

- Ahtar, Selim. (1991). *Afsanah aur Afsanah Nigar*. Lahore: Sang-e Meel Publications.
- Bhalla, Alok. (2015). In conversation with Intizar Husain: Some remembered, some imagined. *Manoa*, 27(1), 245-256.
- Cowell, E.B. (2015). *The Jataka 'or stories of the Buddha's former births'* New Delhi: Munshiram Manoharlal Publishers.
- Hasan, Masood-ul. (2002). Buddhist elements in Urdu Literature. *Indian Literature*, 46(2), 168-180.
- Husain, Intizar. (2017). *Basti*. (M.Günay, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Hussain, Intizar. (2011). *Qissa Kahanian*, Lahore: Sang-e Meel Publications.
- Kawasaki, Ken and Visaka, (2010). *Jātaka Tales of the Buddha an anthology, Vol 1*. Sri Lanka: Buddhist Publication Society.
- Kaya, Korhan. (2017). *Buddhizm sözlüğü*. Ankara: Doğu-Batı Yayınları.
- Malik, Fateeh Muhammad. (2013). *Ataş-i Rafta ka Surağ*. İslamabad: National Book Foundation.
- Narang, Gopi Chand. (2011). *Urdu Afsana Rawayt Aur Masail*. Lahore: Sang-e Meel Publications.
- Pray, Bruce R. (1983). A conversation between Intizar Husain and Muhammad Umar Memon. *Journal of South Asian Literature*, 18(2), 153-186.
- Soydan, Celal. (2010). *Çağdaş Urdu Edebiyatı seçkisi*. Ankara: Elips Kitap.
- Syed, Farzana. (2013). *Naqoosh-e Adab*. Lahore: Sang-e Meel Publications.
- Vinaya Texts* (1881-1885). Trans. by T. W. Rhys Davids & Hermann Oldenburg. Sacred Books of the East, Vol. XIII, XVII, XX, Ed. F. Max Müller, Oxford: Clarendon Press.